

Røkenes K. Erzsébet

A húsvéti tojás

A tojás mint szimbólum

A tojás már ősidők óta az élet és a világ keletkezésének jelképe. A világ teremtését minden nagyobb kultúra a tojással kapcsolja össze. A hagyomány szerint mágikus erővel bíró tojás különösen tavasszal, az élet megújulása idején lesz kultikus tárgyá.

A rómaiaknál március volt az év első hónapja, a természet újjáéledésének kezdete. Léteznek teremtési mítoszok Polinéziában, Japánban, Koreában, Peruban, Indiában, a főniciaiaknál, finneknél és a szláv kultúrában is, melyekben a tojás az élet kiinduló pontja.

Krisztus előtt kb. 1000-ból származik az az indiai világteremtés-mítosz, amelyben az „ősi erő” egy magból aranytojást teremt, majd ebből megszületik Brahma, a Világ Atyja. Mint testet öltött szellemi lény két részre osztja gondolatával a tojást, így teremtve meg a földet, eget, vizeket és a világrészeket.

Mítoszok

A Kalevalában, a finnek ősi eposzában, Léglánya segítséget kér Ukko főistentől, amikor Vejnemöjnen születését várja. Egy vadkacsa hat arany- és egy vastojást hagy Léglánya térdén, melyekből, miután összetörtek, megteremtődött a világ.

A finnugor népek tojásalakúra formázták agyagedényeiket, úszó vízimadarakat mintázva rájuk. Ezek a minták váltak később az ún. "meander" díszítőelemmé. Ennek sajátossága, hogy egybefonott fekvő "s"-betűket formál. Egyike a jelképes, összetartozást hangsúlyozó tojásdíszeknek, a hagyomány szerint általa az "elveszett utas" visszatalál családjához.

Az ősi időkbe nyúlik vissza az a koreai mítosz is, amely legrégebbi királyuk tojásból születését beszéli el.

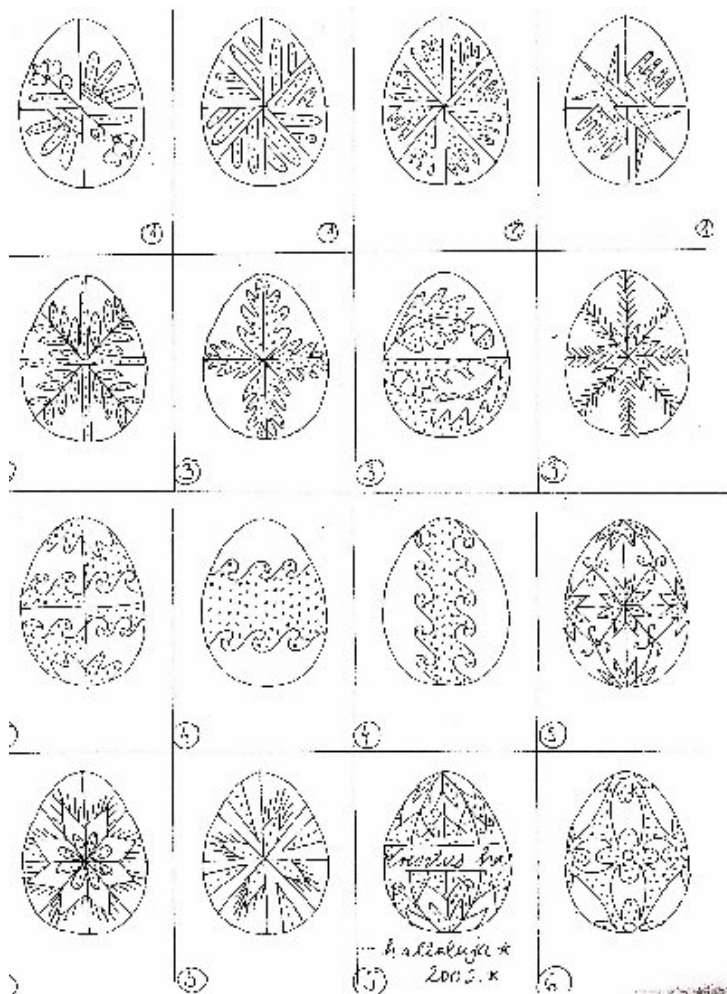
A Pollux és Castor csillagképek a Léda által rakott tojásból bújtak ki. Ők voltak Zeusz fiai, a főisten és Léda frigyének "gyümölcsei".

A kereszténységben a tojás a feltámadás szimbóluma lett. Az ikonokon Krisztus és Mária alakját ún. "mandorlával"- tojás formájú, ragyogó glóriával- ábrázolják.

Az ősi kultikus szokásokhoz hozzátartozott a tojás. Megvédett szerencsétlenségtől, tüztől. Jó termést, gyermekáldást hozott a házhoz. Tavasszal tojást "ültettek" a bőséges nyári aratás reményében. Azoknak a tojásoknak volt a legnagyobb mágikus ereje, melyeket a tyúkok nagycsütörtökön tojtak.

Ukrajnában átdobták a tojást a házon és ahol leesett, ott elásták azzal a remény-nyel, hogy ez a cselekedet megvéd a villámcsapástól és a tüztől.

Sok legenda maradt fenn Máriáról, ezen elbeszélések egyikében Mária hímes tojásokat vitt Pilátushoz, hogy kiengesztelje. A piros tojások kigurultak kötényéből, gurultak, gurultak szerte a világba, mindenki számára ismertté téve a húsvéti tojást.

Ugyancsak legenda formájában maradt reánk a következő történet is. Mária Magdolna piros tojást adott Tiberius császárnak és ezekkel a szavakkal köszöntötte: "Krisztus feltámadott". A korai kereszténységben piros tojást adtak egymásnak a hívek és Magdaléna szavaival köszöntötték egymást – a történet tanúsága szerint.

A piros szín is jelképes tartalmat hordoz: Krisztus kiontott vérének színe és az élet színe is egyben.

A tojás díszítése

A tojásfestés történetét 2-3000 évre lehet visszavezetni. Kb. Krisztus előtt 1000 körül készült az a levélrátétes hímestojás, melyet Kínában találtak. Európában a legrégebb díszített tojás a 4. századból származik, Lengyelország területéről. A díszítés korai jelenléte azt példázza, hogy a tojást nem mint halálon túli eledelt tették a halott mellé, hanem mágikus erejében bízva adták útavalóul.

Magyarországon a karcolt, viaszíros és levélrátétes dekorációk a leggyakoribbak. Egy avar sírból, a 6. századból származik az a tojáslelet, amely karcolt díszítőmunkával készült és az elhalt nő kezében nyugodott.

Az avarok beolvadtak a magyarságba és a kutatások szerint az avaroknál ősi szokás volt a tojásdíszítés. Ezt a hagyományt minden valószínűség szerint ekkor vették át a magyarok is. A karcolás díszítőművészete később a pásztoroknál élt tovább földesúri ajándék vagy a "kiválasztottnak" készített emlék formájában.

A különböző motívumokkal elsősorban mágikus, védetségét biztosító állapotot kívántak elérni, megnövelve a tojás varázserejét rontással, betegségekkel szemben. A tojás területét függőleges és vízszintes vonalakkal osztották fel, majd a "négy ujjat" az osztókörökre helyezve a tojás oltalmazta birtokosát a váratlan veszedelmekkel, betegségekkel szemben. A kereszténység felvétele után a "négy ujj" Szűz Mária ujjait jelképezte.

Norvégiában is megőrizte a hagyomány azokat a történeteket, amelyekben tojás segítségével próbáltak betegségeket gyógyítani. A hímes tojást titokban az oltár alá rejtették, majd a harmadik misenap után kiásták és azt a betegnek magán kellett viselnie kilenc napig. Ezt a műveletet kilencszer megismételték. A beteg ez alatt az idő alatt valószínű, hogy meggyógyult, azonban hogy a tojás varázserejének köszönhetően-e, nem tudhatjuk...

A tojás héja is mágikus erővel bírt a népi hiedelemvilágban - boszorkányok használták a repüléshez szabbath (szombat) napján. Ezért volt fontos, hogy a tojás héját annak elfogyasztása után összetörjék.

Oroszországban még ma is él szórványosan az a szokás, hogy megáldott tojást visznek a halottak sírjához, hiszen, mint említettem, a tojás a kereszténységben a feltámadás jelképévé lett.

A húsvéti motívumkörbe tartozik a szvasztika (napkereszt), a nap szimbóluma is. A szvasztika az évszázadok folyamán átalakult kakastaréjjá vagy napraforgóvá.

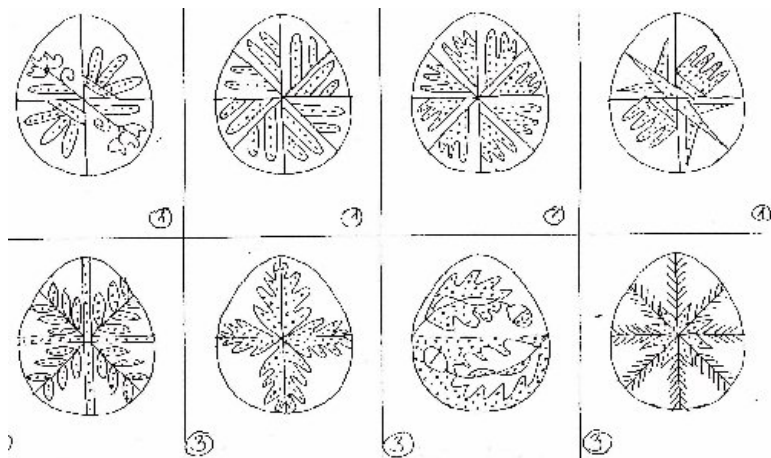
Ezenkívül sok a totemisztikus eredetű motívum is, pl. tyúk, láb, kakastaréj, szárnyas, hal, fecskefarkos díszítés. Az ember kezdetben, hiányos tapasztalatai birtokában, törzse totem-állatától származtatta magát, annak vigyázó erejére a továbbélőknek is szüksége volt. Az itt előforduló motívumok még a földművelő kultúra eszközei, mint pl. ásó, kapa.

Virágdíszítés csak mint "virágszerű" tünemény, keresztmetszetes ábrázolásban jelenik meg. A stilizált virágok újkori "teremtmények", nem tartoznak szorosan a népi díszítőművészethez, eredetüket nem lehet visszavezetni az ősi néphagyományhoz.

A pontokkal való megerősítés is a magyar díszítőhagyomány része. A vonalkák, saktábla formák inkább a szláv területek dekorációs motívumai, de lehetnek vándormotívumok is. Karcolt tojásoknál fordulnak leggyakrabban elő. Ezeket a régi motívumokat, különösen az írásos tojásokat Erdélyben, a csángó magyaroknál lehetjük fel.

Az írásos technika egyfajta "batikolásos" technika. Valószínűsíthető, hogy eredetileg a tojás konzerválása volt a cél. Méhviasszal borították be a tojást, hogy sokáig tartós legyen. Így lehetett tojás a háznál tavasztól karácsonyig.

Norvégiában az egész évet átfogó tojástermelés 1970-ben kezdődött, amikor a mesterséges világítás és a befedett ablakok mellett lehetővé vált a friss tojás folyamatos előállítás. Tehát a viaszos - batikoló - technika a régi konzerválási metódussal függ össze. A tanyákon szükség volt a tojás „varázserejére”, megvolt ehhez a viasz, az esztétikai érzék és a kézügyesség is. A tojásban jelen volt az erő,

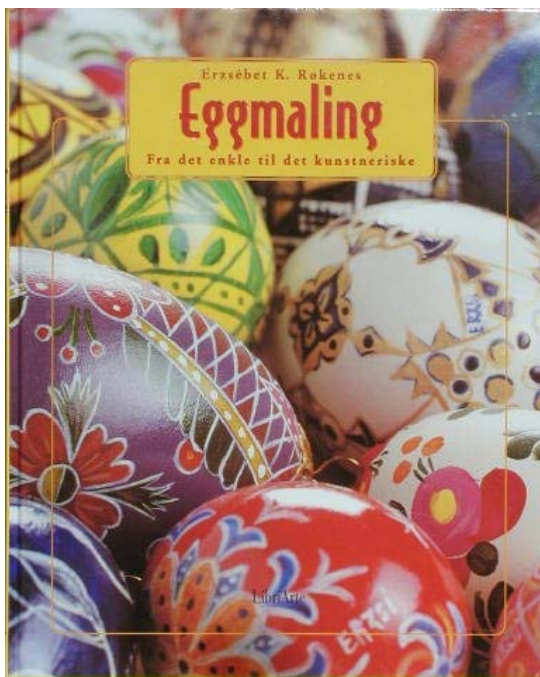

más néven „mana”.

Kb. a 12. századtól a nyuszi is a tojás mellé került mint húsvéti szimbólum. Valószínű, hogy a német nyelvterületről terjedt el. A földesúrnak kötelező ajándék volt a nyúl és a tojás. Mindemellett a nyúl beleillik a tavaszi termékenység varázsába is.

A húsvéti locsolás

Végül a húsvéti locsolásról szólnék pár mondatot. Nagyon régi felfogás, hogy aki húsvétkor ("új évkor") megmosakszik, egészséges marad egész évben. Nagypénteken a ház környékét felmosták, a lovakat a patakra hajtották, az emberek megmosakodtak, a lányokra pedig pajkosságból egy vödör vizet öntöttek. A vödör víz lett a "rózsavíz", később kölni - versecskével és jókívánsággal: Egészség egész évre! A "fehérnép" pedig az írásos, festett tojás átadásával kívánt jó egészséget, szerelmet, vágyak beteljesülését. Vajon ki emlékszik manapság még arra, hogy ősaink milyen varázserejét tulajdonítottak a tojásnak és a víznek?

Forrásmunkák:

- Díszítő művészet, 1914
 Monoriné Rolik Erzsébet:
 Varázserejű hímestojás,
 1990
 E.K. Røkenes: Eggmaling
 fra det enkle til det
 kunstneriske, 1998
 J.W. Eckhoff: Påske, 1996

Røkenes K. Erzsébet

Magyarországon született. 1956 óta él Norvégiában. Négy különböző szakot végzett az egyetemen s tornatanári képesítése is van.

Különböző tanfolyamokon szerzett jártasságot selyem, porcelán- és tojásfestésben.

Az ikonfestést Danilo Ivanovic festőtől, ikonspecialistától tanulta.

Könyve jelent meg: „Tojásfestés - a hétköznapitól a művészetig” címmel.

Számtalan önálló és csoportos kiállításon láthattuk műveit.

